

Nr 1485

av herrar Takman och Lövenborg

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 16 om godkännande av konvention mellan Sverige och Norge om renbetning m. m.

I Kungl. Maj:ts proposition 1972:16 föreslås att riksdagen godkänner en den 9 februari 1972 undertecknad konvention mellan Sverige och Norge rörande de svenska samernas rätt till renbete i Norge och de norska samernas rätt till renbete i Sverige. En historik finns i propositionen, varför vi här avstår från att redogöra för tidigare konventioner. Från samisk synpunkt har problemen emellertid inte varit identiska. För att också dessa synpunkter skall bli vägda mot de officiella fogar vi Svenska samernas riksförbunds (SSR) yttrande den 15 januari 1972 angående svensk-norsk renbeteskonvention som bilaga till denna motion.

I yttrandet påpekas bl. a. att "om samerna sig emellan fick lösa de mellanvarande renbetesfrågorna skulle lösningen knappast stöta på några svårigheter". Uppdelningen i norska och svenska samer är en sentida företeelse, som samerna själva inte haft något inflytande över. Några konflikter eller motsättningar om renbetena har inte förekommit och förekommer inte heller nu. Det riktigaste hade därför varit, anser vi, att samerna på båda sidor om gränsen hade fått ordna sina mellanhavanden utan statlig inblandning. De svenska samerna fruktar emellertid ett konventionslöst tillstånd, något som framgår av SSR:s yttrande, och detta är skälet till att vi inte kan avvisa förslaget om en ny renbeteskonvention.

Det är tillgången till vinterbete som är avgörande för rennäringens omfattning i varje särskild sameby. De norska samernas vinterbete i Sverige har hittills reglerats på ett smidigt sätt. Från år till år har man kommit överens om olika områden beroende på vinterbetets beskaffenhet. Denna elastiska ordning kommer nu, enligt den nya konventionen, att avlösas av ett helt stelnat system. Stora svenska renbetesområden kommer att undantas med ensamrätt för norskt vinterbete. De svenska samerna kommer att få betala dryga höter om deras renar kommer in på dessa områden. Förhållandet för de samebyar som drabbas av detta blir alltså i praktiken detsamma som i vattenmål: i båda fallen – antingen ett betesområde går till spillo genom konventionen eller genom att det blir överdämt av vatten – förloras vinterbetet för de berörda samebyarna.

Vissa samebyar kommer att drabbas särskilt hårt, t. ex. Umbyn i Västerbotten, som enligt SSR mister 40 procent av sitt vinterbetesland. (Se bifogade karta över mistningsområdena.)

De svenska samerna motsätter sig på intet sätt att de norska samerna i fortsättningen som hittills utnyttjar betesmarker på svensk sida om gränsen. Vad de med skärpa har vänt sig mot är den onödiga och

markslukande fastlasningen till vissa områden, som därtill över huvud taget inte får användas av svenska samer, oavsett om de utnyttjas eller inte som vinterbetesområden av de norska samerna. De svenska samerna har självfallet också reagerat mot de statliga myndigheternas ingripanden utan mycken hänsyn till den rätt till land och vatten som de renskötande samerna har.

Samerna har begärt att få ersättning för juridiskt och tekniskt biträde i denna sak, under hänvisning till de för vattenmål gällande reglerna, men inte ens detta har de fått. Deras framställning avslogs av regeringen den 29 oktober 1971.

Det är i denna situation som de svenska samerna begär ersättning för att de måste avstå mark på samma sätt som om landförlusterna uppkommit i ett vattenmål. Ersättningen bör bestämmas genom överenskommelse mellan regeringen och samebyarna. Om ingen sådan överenskommelse kan träffas bör ersättningen, enligt SSR, bestämmas av skiljedomstol enligt gällande lag. Ersättningen bör odelad utgå till de samebyar som lider skadan. Vidare bör SSR få hela kostnaden för juridiskt och tekniskt bistånd ersatt, oavsett vilken utgång målet får inför en skiljedomstol.

Under återopande av det anförda yrkar vi
att riksdagen för regeringen framhåller

1. att Sverige bör ersätta de svenska samebyarna landförluster och intrång i detta sammanhang såväl inom Sverige som inom Norge på samma sätt som om landförlusterna uppkommit i ett vattenmål,
2. att ersättningsfrågan skall lösas samtidigt med konventionsfrågan och i första hand genom frivilliga förhandlingar mellan staten och samebyarna, i andra hand genom skiljedom.

Stockholm den 29 februari 1972

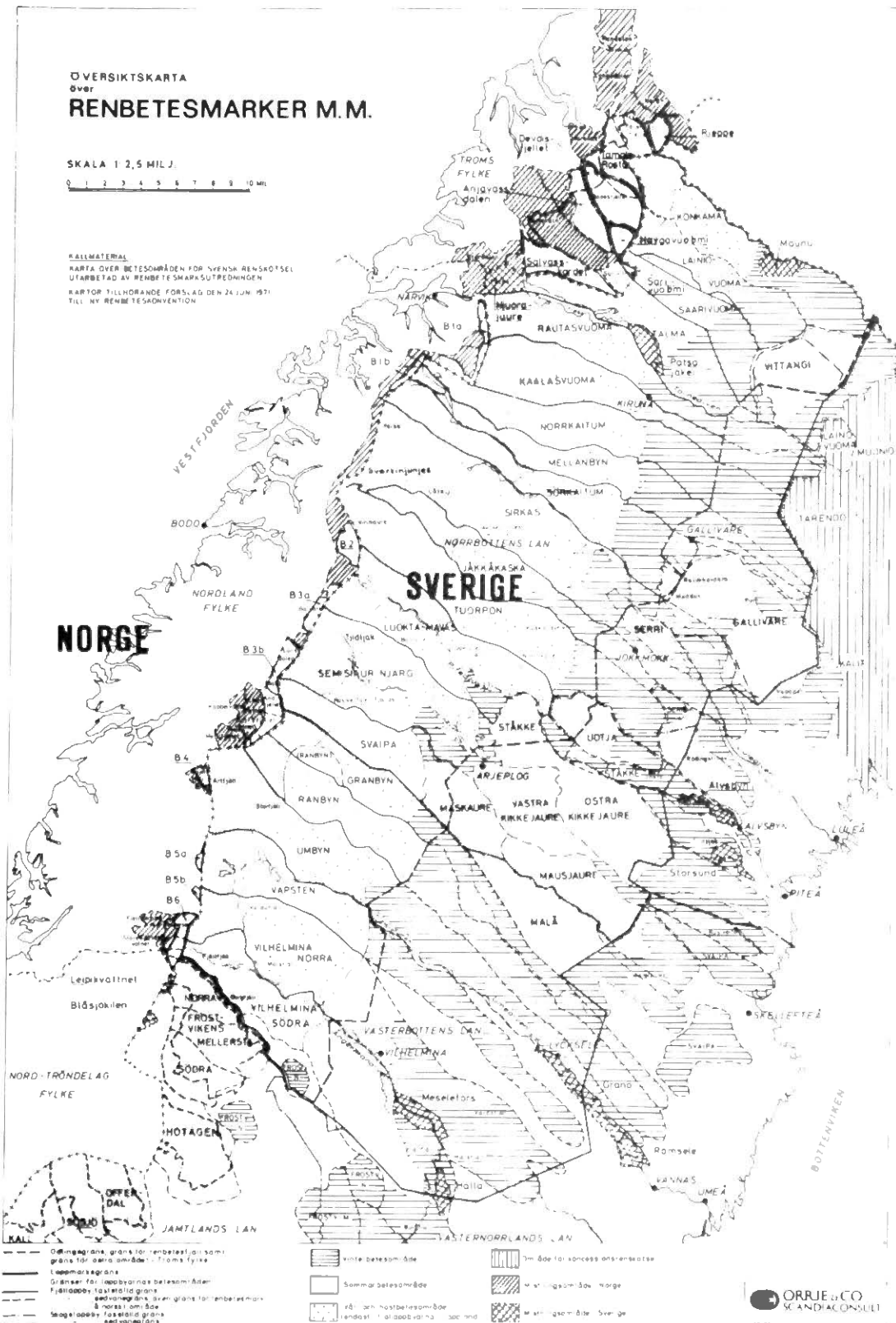
JOHN TAKMAN (vpk)

ALF LÖVENBORG (vpk)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 mL

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

KARTA ÖVER BETESOMRÅDEN FÖR SVENSK RENSKÖTELSE
UTARBETAD AV RENBETESMARKSUTREDNINGEN
KARTOR TILLHÖRANDE FÖRSÄG DEN 24 JUN 1971
TILL NY RENBETESKONVENTION

ORRJE & CO
SCANDIA CONSULTING

*Bilaga**Yttrande den 15 januari 1972 angående svensk-norsk renbeteskonvention*

De svenska samerna har ett parlament, det årliga landsmötet, som 1968 antog ett samepolitiskt program. Samernas rätt till land och vatten i deras egenskap av urbefolkning intar en central ställning i programmet. Härvidlag som i så många andra avseenden råder likhet mellan samerna och Nordamerikas indianer. Urbefolkningens rätt till landet har en avgörande betydelse i folkgruppens bild av sig själv och sina centrala strävanden.

Bibehållandet av en tillräckligt stor samebefolkning i basnäringar i samernas gamla kärnområden i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län är en oundgänglig förutsättning för samekulturens bevarande och sameungdomens möjlighet att "välja samiskt i sitt liv". Ett sådant bibehållande är endast möjligt om staten, regeringen och riksdagen är beredda att erkänna urbefolkningens juridiska rätt. Det finns många invandrade nationella grupper i Sverige. Gentemot samerna i kärnområdena är det emellertid svenskarna som är immigranter.

Svenskarna har också exploaterat de norrländska naturtillgångarna på ett extremt extraktivt sätt. Rikedomarna från sjöregleringarna och vattenfallen, från gruvorna och timmerskogarna, ja även från den tunga turismen, kommer befolkningen söderut till godo, under det att skador av vattenregleringar, kalhyggen, giftbesprutningar av lövslogen, genom gruvanläggningar spärrade flyttvägar etc. drabbar den samiska urbefolkningen och rennäringen som har en central ställning för samekulturen. Ej heller stödes med effektivitet ett kombinationsnäringsslag för samerna som skulle sätta det enskilda samiska hushållet i centrum för omsorgerna med en inkomstbildning som icke bygger på rennäringen monolitiskt uppfattad, utan som bygger upp det enskilda hushållets inkomster genom rennäring, sameslöjd, jakt, fiske, turism etc.

För närvarande arbetar en sameutredning under ordförandeskap av landshövding Gösta Elfving i Falun. Helt naturligt står det Samepolitiska programmet i centrum för sameutredningens studier. I programmet har ju svenska samebefolkningen själv genom sina representativa demokratiska organ angivit hur den önskar få samefrågorna lösta.

Det har allmänt beklagats att rennäringslagen beslöts av vårnärsdagen 1971 utan att en samepolitisk målsättning låg bakom. Rennäringslagen utgör just ett exempel på, att man behandlat rennäringen såsom en monolitisk näring på det sätt som samerna underkänt. Genom en ytterst njugg anslagspolitik har staten visat en låg uppskattning av rennäringen.¹

I dessa dagar står ett annat mycket betydelsefullt samespörsmål på riksdagens dagordning. Det är då av yttersta vikt, att den samepolitiska målsättningen ej även denna gång tappas ur sikte, så att man till slut får ett lappverk av kortsiktiga och icke ändamålsenliga lösningar av de viktigaste frågorna varefter sameutredningens betänkande ej kan leda till ändamålsenliga lösningar då definitiva blockeringar redan inträtt.

Det viktiga problem som nu skall avgöras är den svensk-norska renbetesfrågan.

Riksgränsen mellan Norge och Sverige drogs upp norr om Värmland först 1751. Landets inre delar med Kölen som en kedja av höga berg i

¹Jfr SOU 1971:75 s. 163 där "rennäringens intressen" beträffande land och vatten endast bedöms vara "restriktioner" för andra anspråk på markanvändningen.

mitten av samernas land ej gräns - nyttjades tidigare av samerna ursprungligen i form av suveräna landägande samebyar, vilka i vissa fall betalade skatt såväl till Moskva som Stockholm och Köpenhamn. Vissa tecken tyder på att Norge utnyttjade de västerbottniska samernas totala område såsom skatteländ före digerdöden. Någon uppdelning i norska och svenska samer fanns ej förrän tämligen sent. Det är först genom den norska och den svenska nationalstatens inflytande på samefrågan som en sådan uppdelning av samiska fränder och bröder kommit till stånd. Fortfarande gäller den sanningen att om samerna sig emellan fick lösa de mellanvarande renbetesfrågorna skulle lösningen knappast stöta på några svårigheter. Historiskt har däremot nationalstaternas inverkan på samefrågan varit i hög grad störande. Det räcker att här hänvisa till 1904 års beryktade norska betänkande, där man i ett lagförslag vill direkt förbjuda såväl norska som svenska samer att gå till domstol med sina juridiska frågor. Dessa juridiska tankar i Norge har helt underkänts genom Høyesteretts välkända dom den 20 april 1968 i Altevattmålet (se härom Cramér-Prawitz: Studier i renbeteslagstiftning, Norstedt, Stockholm 1970).

Vid 1751 års gränstraktat kopplades den s. k. kodicillen, allmänt kallad samernas Magna Charta. Som utsåges i Altevattndomen bygger kodicillen på gammal sedvana som rätt mer än hundra år före 1751. Det är alltså mycket vördnadsvärda samiska rättigheter som det här rör sig om och de normeras av den gamla sedvanan. Høyesterett har erkänt de svenska samebyarnas ensamrätt till renbete och fiske i deras gamla områden i Norge, som de varje år, "årsvisst", nyttjat genom seklerna.

Redan innan den första domen, år 1965, med bifall till de svenska samebyarnas samtliga yrkanden, fallit i Altevattmålet, hade Sverige lovat Norge att delta i en internationell renbeteskommission med en dansk ordförande samt att sedan förhandla om en renbeteskonvention på basis av kommissionens resultat. Ett svårt fel begicks i mandatet för renbeteskommissionen, då man undantog vidsträckt områden i södra Norge, som är ypperligt ägnade samisk tamrenskötsel, från kommissionens utredningsområde. Här kan hänvisas till den norska samiska, tidningen Nordkalott nr 24 1971, där lappefogd Dag Lenvik uttalar sig om området Gauldalsvidda vid Röros som skulle kunna lämna en mycket stor avkastning (1,5 miljoner kronor för år och näringsunderlag för ca 20 samefamiljer) om det uppläts för tamrendrift, men som för närvarande utnyttjas för en olösam och irrationell vildrensjakt.

Sverige visade tyvärr alltför ringa tilltro till de svenska samernas rättskamp, som kröntes med fullständig framgång i Altevattndomen. Eventuella kvarstående juridiska oklarheter kan lösas genom en ny rättegång i Norge, varvid domskälen i Altevattndomen kommer att väga med förkrossande tyngd, då dessa domskäl är synnerligen fyllda och utreder problemet på ett helt klagörande sätt.

I sin bristande tilltro till de svenska samernas principiella juridiska resonemang och principrättegång i Norge har svenska regeringen, bl. a. genom det mindre lyckligt utformade kommissionsmandatet och genom överenskommelse efter avgivandet av kommissionsbetänkandet 1967 att förhandla med Norge på kommissionsbetänkandets grundval, successivt eftergivit de svenska samiska medborgarnas rätt.

Genom sådana obefogade eftergifter från svensk sida ifrågasätts nu betydande landavträdelser av de svenska samernas urgamla betesrättigheter i Norge. Rättigheter som härrör från en tid långt innan svenskar och normän över huvud taget gjort sig gällande här uppe. Det är fullständigt felaktigt att söka ställa norska och svenska samer emot varandra i denna angelägenhet. Beklagligtvis har tendenser från staternas sida att just söka

spela ut samerna mot varann på nationalistisk grundval varit tydligt märkbara. Så har tanken på ett samiskt svenskt-norskt organ för administration av överflyttningar bekämpats av jordbruksdepartementet.

Därest Sverige i en renbeteskonvention med Norge avstår från att kräva folkrättslig täckning för områden till vilka de svenska samebyarna har privaträttslig rätt uppstår s. k. "privaträttsliga överskottsområden". Det är mot den angivna bakgrunden naturligt att de svenska samerna kräver ersättning av Sverige för dylika områden. Sverige går nu i konventionen med på ett system som medger uttagande av betesavgifter mycket dryga sådana från de svenska samebyarna, därest de utnyttjar sin privaträttsliga rätt, domfäst av Högesterett. Ja, det kan rent av bli fråga om nedskjutning av de svenska samernas renar, därest de utnyttjar områden till vilka de har domfäst rätt. Ett land som går med på sådana folkrättsliga arrangemang och ställer en särskild myndighetsapparat, rennäringsavdelningarna i de svenska lantbruksnämnderna, till förfogande för dylika tvångsförfaranden får naturligtvis finna sig i att utge ersättning för land och vatten till vederbörande sameby beträffande privaträttsliga överskottsområden.

Men ej nog med detta. Man har även haft ett system för norskt vinterbete i Sverige som varit synnerligen smidigt. Varje år har norska samer i viss mindre utsträckning kommit på vinterbete till Sverige. I de flesta fall har det här rört sig om svenska samer som fått lov att bedriva renskötsel i norska områden, vilka tidigare tillhört de svenska samebyarna.

Sverige har nämligen i flera omgångar, särskilt i en renbeteskonvention av 1919, avstått betydande svenska renbetesområden till Norge. Områden till vilka de svenska samerna i belysning av Altevatndomen ägde privaträttslig rätt.

Dessa svenska statens avståenden ledde till dislokationer från Karesuando söderut i Sverige, varvid Karesuandosamerna tvangs att bryta ekonomiska och personella kontakter som var av avgörande betydelse för deras näring och tvangs att under mycket svåra omständigheter söka skapa sig en existens i sydligare renbetsområden, där de helt naturligt kom i konkurrenssituationer med de ursprungliga samerna i dessa sydligare områden.

Det norska vinterbetet i Sverige har som sagt utövats i tämligen ringa omfattning. Den grundprincip som kodicillen lägger till grund är sedvanan. Sedvanan är alltså normerande och någon nämnvärd ökning av vinterbetet i förhållande till sedvanan under de sista 50-100 åren äger de norska samerna ej företaga. De svenska samerna har på grund av sedvana rätt till vinterbete på vissa landsträckor. Sedvanerätten till vinterbete utformades mycket noga i den första svenska renbeteslagen av 1886. Det var strängt taget just sedvanerätten till vinterbete som var den politiska brytningspunkten vid riksdagsbehandlingen av den första renbeteslagen. I vulgärdarwinistisk anda ifrågasattes nämligen från vissa politiska och juridiska kretsar att vad man kallade "invasioner av en nomadiserande folkstam" ej skulle vara rättsenliga. Man argumenterade på ett häpnadsväckande sätt så, att ett oundgängligt villkor för högre kultur för ett folk skulle vara att det "eger fasta bostäder" samt att ett folk som ej ville lämna "nomadlivet måste - efter ett tynande lif, utdö". Vederbörande departementschef framhöll emellertid utomordenligt kraftigt att det här var fråga om en verklig rätt för samebyarna som i fall av behov skulle kunna styrkas vid domstol på samma sätt som urminnes hävd dvs. genom dokument och vittnesmål.

Sedvanerätten tillkommer byn och 1971 års rennäringslag bygger på att samisk rätt får utövas endast inom egen by.

De norska samernas vinterbete i Sverige har som nämnts utövats på ett smidigt sätt med anvisning av olika områden olika år allt efter vinterbetets beskaffenhet. Genom detta anvisningssystem har de norska samerna ej kunnat skapa någon civilrättslig rätt till vinterbete. De kan icke någonstades föra en bevisning om sedvanerätt till vinterbete som är erforderlig för en privaträttslig rätt och som exempelvis krävts av Høyesterett i Altevatn-målet.

Det system som svenska staten nu vill införa innebär en mycket stel och osmidig anordning av det norska vinterbetet, en anordning som kommer att bli extremt markslukande och betesödande, därest den förs ut i verkligheten.

Om man som exempel ser på Umbyn i Västerbotten vill de statliga utredarna inrätta ett fast vinterbetesområde för norska samer som skulle sluka ca 40 % av Umbyns vinterbete, som är dimensionsbestämmande för omfattningen av byns renskötsel. Till saken hör att vissa familjer drivits i exil till Umbyn från nordligaste Norrbotten genom Sveriges eftergifter av svenska privaträttsliga betesområden i Norge år 1919. Skall det år 1972 bli en ny exilering av dessa familjer så är det blott att konstatera att några renbetesmarker till vilka de kan flytta ej längre finns annat än stängda norska. Skall sådana händelser verkligen utspelas i Sverige år 1972? Här måste lösningar finnas så att sådana stötande och skrämmande resultat av förhandlingar mellan två nordiska länder ej uppkommer.

Liksom beträffande områdena i Norge måste Sverige givetvis ersätta de svenska samerna värdet av land och vatten, till vilka de har rätt på grund av urminnes hävd, om man efter ett antal successiva eftergifter vill genomföra det tilltänkta stela vinterbetessystemet för norska renar i Sverige. De svenska samebyarna som har civilrättslig rätt till land och vatten, en rätt som icke bestrides av någon, har givetvis ej någon skyldighet att tåla inskränkning av annan i byns rätt. Skall renbetesrätt för norska samer förvärfvas för genomförande av konventionen, får svenska staten förvärva rätten i fråga genom överenskommelse med samebyarna.

Det är av synnerlig vikt att betona, att de svenska samerna gentemot de norska samerna önskar lösa mellanvarande frågor i frändesämja och brödraskap. Detta brödraskap äger emellertid svenska staten ej överropa för att undgå ersättningsskyldighet. Svenska staten kan ej annat än måhända expropriationsvägen - kräva att de svenska samerna skall uppge en sedvanerätt av civilrättslig karaktär som är allmänt erkänd och som när som helst kan fastställas av domstol. Vid sådant förhållande äger svenska staten ej heller kräva sådant avstående av privaträttslig rätt från de svenska samebyarnas sida såsom någon sorts villkor för att svenska staten skall ingå en renbeteskonvention. Detta följer av auktoritetsprincipen och ett dylikt förfaringsätt skulle väl för övrigt närmast vara att betrakta som en rättsvägran gentemot dessa svenska medborgare.

Eftersom det är en allmänt omfattad malsättning i Sverige att samekulturen skall bevaras och sameungdomen medgivas full valfrihet i sitt liv vore det givetvis den naturligaste samepolitiska linjen att kampen emot samernas rätt till land och vatten från den svenska statens sida omedelbart avskrevs och sådana teser som justitiekanslerns i skattefjälls-målet, där kanslern hävdar att "ett nomadfolk ej kan förvärva äganderätt", helt och omedelbart avskrevs från statens samepolitiska handlingsprogram. Början för en sådan positiv samepolitisk handlingslinje kan lämpligen göras genom att utge full ersättning för mistade områden i Sverige och i Norge i samband med en ny renbeteskonvention till de svenska samebyarna. För byarna är det ju helt likgiltigt om de förlorar dessa områden genom en vattenuppdämning som medför full ersätt-

ning eller genom bestämmelser i en renbeteskonvention med flankerande svensk lagstiftning. En dylik lagstiftning torde för övrigt ej kunna ges konfiskatorisk karaktär, varför en lösning av frågan torde framtvunga sig själv. Som nyss anförts vilar ju de svenska samebyarnas starka juridiska ställning i förevarande avseende direkt på 1886 års och senare renbeteslagar. Eventuella försök att hänskjuta frågan till domstolsprövning kommer att beröva samerna ersättningsbeloppen under en 20-årsperiod, vilket icke kan vara en riktig minoritetspolitik i en rättsstat. Staten skulle ju då göra en ekonomisk vinst på rättsskipningens långsamhet och samerna skulle genom själva dröjsmålet med ersättningsens utbetalande tillfogas en kanske irreparabel skada. Det är ju nu som samerna behöver få känna samhällets fulla stöd. I många sameområden hålls nöden nu från dörren endast genom temporära AMS-arbeten och något verkligt uppbyggande av rennäringen sker ej i avbidan på att olika myndigheter skall bestämma sig, olika utredningar bli färdiga, den norska frågan klaras ut och så vidare. Situationen exempelvis i Kiruna, Gällivare, Jokkmokk, Arjeplog, där man fortfarande lider av mycket låga renantal på grund av en av staten icke avhjälpt katastrof av 1967, kan mest träffande betecknas som ett långsamt strypande av samernas speciella livs- och kulturform. Åtskilliga av dessa människor är alltför utarmade för att kunna begagna sig av rennäringens stödsystem, då de helt saknar utsikter att klara den stora skuldsättningen som är förenad därmed. Samerna har utan att få gehör påyrkat ett ekonomiskt specialprogram av allmänna medel för dem till katastrofhjälp, något som helt saknas i rennäringen när det gäller uppbyggande av renhjordar. Den närmast katastrofala Norrlandspolitik som länge förts, där arbetsmarknadsverket tjänstgjort som transportör av arbetskraften söderut, får här till följd att en fredlig och marknära kultur, som innehåller mycket av verklig framtida livskraft, i kortsynt oförstånd kommer att utplånas. Likheten med indianpolitiken sådan den skildras av t. ex. Vine Deloria jr (Custer dog för era synder, Norstedt 1971) är slående.

Att samerna lever långt nedanför all ekonomisk jämlikhet, därom vittnar uppgiftsblanketterna för fri rättegång i principmålen, dessa framtvingade trista sinnebilder för svensk officiell samepolitik modell 1972. Få ting visar så klart ett folks mognad och kulturella nivå som dess förhållande till minoritetsgrupper av olika slag (Edenman i prop. 1962:51).

Randanmärkningar till Lennart Perssons utredning den 23 december 1971 m. m.

Lennart Persson har varit ordförande i svenska sektionen av den svensk-norska renbeteskommissionen. Sedermera har Persson tjänstgjort – jämte Love Kellberg och Hans Ake Wängberg – som en av Sveriges officiella förhandlare med Norge. I denna sista förbandlingsomgång har Anders Åhrén, Per Idivuoma, Sigvard Jonsson, Nikolaus Kuhmunen och Tomas Cramér tjänstgjort som experter från samisk sida. Från samiskt håll har man gång efter annan under loppet av denna sista förhandlingsomgång sökt få svenska regeringen att till seriös behandling upptaga uppkommande ersättningsspörsmål till de svenska samerna. Aktstycken i samband med renbetesförhandlingarna och då bl. a. ersättningsfrågans aktualiserande har samlats i "Samernas vita bok 1972 i svensk-norska renbetesfrågan". Svenska regeringen har emellertid gång efter annan på olika sätt avböjt att taga realitetsbefattning med nämnda ersättningsfrågor. Först vid ett så sent stadium som i mitten av oktober 1971

förordnades Lennart Persson och lantbruksstyrelsen att göra vissa utredningar, Persson beträffande eventuellt blivande avträdandeområden i Sverige och lantbruksstyrelsen beträffande eventuellt blivande landavträdelser i Norge.

På grund av denna handläggningsmetod synes vikten och omfattningen av uppkommande ersättningsfrågor ej ha insetts av den svenska sektionen i renbeteskommissionen eller av de officiella förhandlingarna som ej haft ersättningsfrågan till de svenska samerna på sitt förhandlingsprogram. När frågan uppkommit vid sammanträden som Persson m. fl. hållit med de berörda lokala samerna, har det visat sig vilka allvarliga omfattande ersättningsfrågor det gäller. Persson har härvid på fråga uppgivit att områdena finge tagas från de svenska samebyarna med stöd av 26 § rennäringslagen 1971 såvitt anginge områden i Sverige. Härvid har Persson icke inför de församlade samerna sökt göra gällande att de norska samerna ägde någon civilrättslig rätt till vinterbete i Sverige. Så är ju ej heller förhållandet och de norska samerna har aldrig någonsin fått ersättning för land och vatten i de talrika svenska vattenmålen, under det att sådan ersättning regelmässigt utgått till svenska samebyar även nedanför lappmarksgränsen. Samebyarnas ersättningsrätt är ju till yttermera visso fastställd i 1971 års rennäringslag.

Först i betänkandet den 23 december 1971 kommer Persson med ett helt förändrat, fullständigt överraskande resonemang. Persson gör nu gällande att de norska samerna skulle kunna bygga en betesrätt på konvention.

Härvid är att märka att vad som fastställdes i kodicillen 1751 var den gamla sedvanan. De norska samerna må före 1751 ha ägt viss sedvana till "årsvissa" vinterbetesområden i Sverige. Som ovan nämnts finns det tecken som tyder på att Norge helt dominerat bilden av exempelvis västerbottensbyarna före digerdöden. Under sådana förhållanden, då dessa byar utgjort norskt skatteland, har givetvis rätten till sommarbete och rätten till vinterbete varit förenad under vederbörande samebys privaträttsliga rätt. Spår av en sådan gammal kontinuerlig hävd föreligger emellertid nu ej längre när det gäller norskt vinterbete i Sverige. Persson måste givetvis vara medveten om att en konvention ej kan skapa någon betesrätt till ett visst betesområde. Härför erfordras enligt svensk lag sedvanerätt som vederbörande pretendent har att styrka på sätt är stadgat om urminnes hävd. Den härför erforderliga bevisskyldigheten kan de norska samerna ej någonsin påstå fullgöra. Persson söker undgå de oavslutade konsekvenserna i ersättningshänseende av renbeteskommissionens och förhandlingsdelegerades förslag genom att söka grunda betesrätten i konventionen ensam. Det är emellertid uppenbart att konventionen ensam icke kan skapa någon betesrätt som ej föreligger på annan grund. Persson undviker klar juridisk analys av denna fråga.

Persson söker för att nå sitt syfte genom vissa snabba passeringar undvika besvärande punkter. Den fråga som i *Altevatndomen* av Høyesterett på ett utomordentligt omsorgsfullt sätt utretts, nämligen frågan om "bruk i näring" och årsviss hävd av land och vatten under en lång följd av år, ja i flera sekel, förbigås snabbt av Persson, då han säger (s. 4): "Det skulle föra för långt att inom ramen för denna utredning undersöka i vilken omfattning norska renägare faktiskt utnyttjat sin renbetesrätt i Sverige under tidigare århundraden. Frågan är också delvis av kontroversiell natur." Härmed har Persson snabbt skrivit sig förbi en av de relevanta juridiska huvudpunkterna. Det är särskilt ägnat att förvåna att frågans eventuella kontroversiella natur åberopas som skäl för att förbigå densamma. Är frågan kontroversiell och föremål för olika uppfattningar, bör det väl vara en uppgift för en juridisk utredning att så

noggrant som möjligt analysera frågan och komma fram till en uppfattning. För övrigt må här anmärkas att de norska samernas rätt i Norge enligt kommissionsbetänkandet endast utgör ett "tålt bruk" eller en "uskadelig nyttesrett" med vilka dunkla uttryck i klartext avses att rätten kan berövas de norska samerna utan någon som helst ersättning i samtliga fall av intressekollisioner. På svensk mark och gentemot de svenska samebyarna är det verkligen juridiskt träffande att skildra de norska samernas rätt, som skulle gälla till bestämda områden på detta sätt, vilket däremot icke är fallet i deras eget hemland Norge, som kommissionens berörda beskrivning avser. Persson går emellertid beträffande de norska samernas påstådda rätt till vinterbete i Sverige helt ifrån kommissionsbetänkandets skildring och vill nu i strid mot faktamaterialet skildra de norska samernas rätt till vinterbete i Sverige såsom en synnerligen välbefäst rätt, vilken till och med skulle kunna utvidgas långt utöver den sedvanenorm som framgår av kodicillen.

Persson säger (s. 15) att han ej kan gå in på den vidlyftiga och kontroversiella frågan huruvida samerna har en oberoende av lagstiftningen gällande rätt till det land och vatten som de begagnar. Som bekant är frågan om samernas djupare liggande rättigheter föremål för flera principrättegångar som samerna i självförsvar tvingats anhängiggöra inför den på mangfaldigt sätt hotande kronoexploateringen i samernas kärnområden. Persson fortsätter: "Utgångspunkten för utredningen måste vara de rättigheter som samerna har enligt gällande intern lagstiftning och mellanstatliga överenskommelser."

Emellertid synes mellanstatliga överenskommelser ensamma för sig icke kunna ge samerna några rättigheter som de ej förut har på privaträttslig grund. De mellanstatliga överenskommelserna kan alltså ej utgöra någon självständig rättsgrund för samisk rätt eller tillskapa dylik rätt å allmän eller enskild mark, där den ej redan förut föreligger.

Vad som särskilt är ägnat att förvåna är att Persson, som åberopar gällande intern samelagstiftning, ej gör någon analys av just denna lagstiftnings innebörd. Speciellt en analys av de svenska renbeteslagarna börjande med 1886 års lag är utomordentligt upplysande ifråga om sedvanerätten till vinterbete, då, som förut antytts, just denna fråga står i den politiska brännpunkten vid lagens tillkomst. 1886 års renbeteslag är icke en lag om rätten exempelvis till de jämtländska skattefjällen. Ingen ifrågasatte i lagstiftningsärendet annat än att skattefjällen var samernas. Meningsskiljaktigheterna och meningsbrytningarna gällde däremot sedvanerätten, varför 1886 års lag och dess förarbeten är en utomordentlig källa för just sedvanerättens bedömande. Persson, som åberopar "gällande intern lagstiftning", förbigår totalt den nödvändiga analysen av just denna lagstiftning.

Persson fortsätter: "Uppdraget innebär vidare att en jämförelse skall göras mellan det system som gäller enligt nuvarande konvention och det som konventionsförslaget skulle medföra. Det är alltså inte de faktiska förhållanden med avseende på svensk renskötsel och på norsk renskötsel i Sverige som just nu är rådande som skall ingå i jämförelsen." Dessa påståenden förvånar. Som nyss anförts kan konventionen ensam för sig ej skapa någon rätt. För det andra är sedvanan normerande för den norska vinterrenbetningen i Sverige. En närmare utredning beträffande den faktiska sedvanan, beträffande beteslokalisering och omfattning till antal djur är alltså oundgänglig.

Vinterbetesrätten innehas på grund av urminnes hävd av envar svensk sameby för sig. Det är sålunda fullständigt utan betydelse om finnmarks-samer tidigare kunnat nyttja betesrätt i nuvarande Finland före 1852. Umbyn har på grund av urminnes hävd rätt till vissa vinterbetesmarker

utmed Umeälven med alla andra samers uteslutande. För denna rätts juridiska bestämning saknar det allt intresse hur det må ha förhållit sig med vinterbetesmarker i nuvarande Finland före 1852. För övrigt må erinras att Torne och Kemi lappmarker före 1809 hörde till själva Sverige – alltså ej till Finland. Säväl Kautokeino som Karasjokk låg i svenska Torne lappmark före 1751. Norska samer från Finnmarks fylke nyttjade i betydande omfattning vinterbetesmarker i nuvarande Finland ända fram till 1852. Detta skedde emellertid ej som Persson påstår i den s. k. finska armen utan längre österut. Några samer från Troms fylke torde ej ha utnyttjat vinterbetesmarker i finska armen. Tvärtom säger kodicillen att Kautokeino gräns begynnes i fjället Haldi. Samer från den svenska Enontekis socken, varav en del sedermera blivit svenska Karesuando, torde helt ha dominerat renskötselbildn i Troms, vilket även framgår av majoren Peter Schnittlers utförliga protokoll från 1740-talet. Perssons framställning ger en mindre riktig beskrivning av de verkliga förhållandena.

Persson säger (s. 16) att norska samer enligt gällande konvention har betesrätt för högst 2 000 renar från Troms fylke som får beta inom de fyra nordligaste fjällsamebyarnas områden 1 oktober–30 april. Denna uppgift bör kompletteras med att någon civilrättslig rätt till bete inom visst område på marken ej föreligger för de norska samerna.

Vidare uppger Persson att norska samer har betesrätt i Sverige för ett obegränsat antal renar från Nordlands fylke som får beta inom övriga delar av Norrbottens län och inom Västerbottens län 1 oktober–30 april. I denna form blir den lämnade uppgiften grovt missvisande. Naturligtvis kan ej det norska antalet vinterbetande renar ökas till obegränsade belopp. Det är i stället sedvanan som normerar betesrätten på samma sätt som var fallet före kodicillen och enligt kodicillen. Någon civilrättslig rätt till vinterbete inom visst område på marken föreligger ej heller här för de norska samerna.

Persson hävdar vidare att de norska samerna skulle äga betesrätt i Sverige för obegränsat antal renar från Nordtrøndelags fylke som får beta i Blåsjökilen i Jämtlands län 1 maj–30 november. Vad beträffar det "obegränsade antalet" är det givetvis även här sedvanan som normerar antalet. Någon rätt till obegränsad och okontrollerad ökning föreligger givetvis icke. Vidare förhåller det sig så, att Blåsjökilen är ett skattefjäll som genom avvitrning enligt kungl. brev den 20 april 1841 om bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrakter tillagts Jämtlandssamerna. Emot denna avvitrningstilldelning kan de norska samerna ej åberopa hävd.

De samer från Balvatn och Harodalsdistrikten som inflyttat till Sverige är i själva verket svenska samer av vilka vissa av skilda skäl sökt norskt medborgarskap. Flera har emellertid svenskt medborgarskap. De s. k. norska samer som nyttjat vinterbete inom Könkämä är nära besläktade med Könkämäsamerna. Ej minst på grund av norska myndigheters agerande har sedermera splittring uppkommit i denna familjegrupp. Närmare dokumentation härom har ingivits till jordbruksdepartementet.

Persson talar (s. 17) om rättigheter som konventionen skulle tillerkänna norska samer. Här må ånyo erinras om att sedvanan är normerande för de rättigheter norska samer må ha vad gäller rättigheternas omfattning samt att konventionen ej förmår ge någon betesrätt å visst område på marken som ej förut föreligger på annan grund. Svenska samebyar med urninnes hävd till vinterbete behöver ej respektera annat än civilrättslig rätt till vinterbete. De norska samerna förmår emellertid ingenstades styrka och vid domstol leda i bevis dylik rätt. Av frändeskäl och i broderlig anda är de svenska samerna sinnade att i skälig omfattning

förhjälpa de norska samerna till vinterbete. De svenska samebyarna bestrider emellertid bestämt att svenska staten äger återropa dessa frändskäl och denna broderliga anda för att undgå ersättningsskyldighet.

Persson talar vidare om överskott på renar och samer som skulle råda i Finnmarks fylke. Det är riktigt att man där har ett sådant överskott. Om man i Sverige har en alltför kraftig folkförflyttningsspolitik som ensidigt befrämjar arbetskraftens förflyttande söderut, så har man i Norge ej ens ett rimligt minimum av utbildningspolitik när det gäller samerna. Som ett typexempel kan anföras underlåtenheterna beträffande utbildning av samer till gruvarbetare i den nyupptagna Bieddjovaggegruvan i Kautokeino. Samerna får där endast typiskt underprivilegierade arbeten.

Vill man i Norge verkligen hjälpa finnmarkssamerna till en rejäl försörjning inom renskötseln har man att öppna sådana ypperliga renbetesområden söderut i Norge som exempelvis det förut omnämnda Gauldalsvidda. Troms och Nordlands fylken är avsevärt mycket mindre tjänliga för att mottaga renar och renskötande samer från Finnmark.¹ Gauldalsvidda och andra mycket omfattande renbetesområden i södra Norge tjänliga för tamrenndrift, som emellertid flerstädes förhjudits omkring sekelskiftet, har synnerligen rikliga betesresurser hela året om. Någon inkränkning på svenska samebyars urgamla betesrättigheter erfordras således ej alls, för att lösa de norska sameproblemen. Påståendet härom är helt och hållet en myt som det officiella Norge begagnat sig av i renbetestvisten. Perssons framställning är tyvärr alldeles för okritisk gentemot denna norska mytbildning som norrmännen lyckats värna om genom förut berörda begränsningar i mandatet för svensk-norska renbeteskommissionen. Detta påtalades redan på tidigt stadium av de svenska samerna som framgår av den Vita boken.

Den "norska betesrätten i Sverige" som "skulle komma att utnyttjas i betydligt större omfattning än för närvarande även om en ny konvention inte hade aktualiserats" enligt Persson å s. 17–18, existerar alltså ej. Ej heller föreligger någon möjlighet att utöka renbetningen utöver sedvanans mått. De svenska samebyarna har av frändskäl och i broderlig anda tillåtit en viss norsk vinterbetning ehuru de ej haft juridisk skyldighet därtill. Märk här även kodicillens företrädesrätt för "lappen själv som för landet skattar" (kodicillen tryckt i Cramér Prawitz). I Sverige har verkligen förelegat lappskatteländ, vilket ej varit fallet exempelvis i Troms.

Det må till undvikande av misstolkningar och förvrängda framställningar ännu en gång uttryckligen understrykas, att de svenska samerna är sinnade att av förut angivna skäl tillgodose rimliga betesbehov för de norska samerna. Perssons resonemang saknar emellertid helt kontakt med de verkliga förhållandena.

Det kan gentemot Persson framhållas att exempelvis området Granö inom Umbyn är väsentligt större än vad som oundgängligen behövs för att föda det föreslagna norska renantalet. Perssons uppgift om motsatsen är alltså inte riktig. Härtill kommer, som förut berörts, att det nu föreslagna stela systemet med fasta vinterbetesområden för de norska samerna blir orimligt markslukande och härigenom onödigt besvärande för de svenska och i verkligheten sannolikt också för de norska rensköterna. Det blir bl. a. nödvändigt att stoppa de svenska hjordarna vid möjliga stopplinjer långt utanför områdets gräns, och på så sätt hålla stora tomma, onyttiga buffertzoner.

¹ Troms har i vinter haft mycket svåra snöförhållanden och katastrofartad rendöd (Nordkalott nr 24/1971)

Då varje svensk sameby individuellt för byn på grund av urminnes hävd har rätt till vinterbete med andras uteslutande kan man ingalunda föra det resonemanget att fråga skulle vara om en intern fördelning de svenska samebyarna emellan när det gäller kompensation för betesförlust. Det gäller givetvis i själva verket att med precision utreda vilken rätt varje svensk sameby har. Då icke någon by har civilrättslig skyldighet att tåla främmande vinterbete, måste all rätt till norskt vinterbete inlösas och förvärfvas från ifrågavarande svenska sameby på sätt Persson själv presenterat frågeställningen och dess lösande inför samerna i det talrikt besökta sammanträdet i Arvidsjaur.

Det må anmärkas att protokoll ej föreligger från det sammanträde då Umbyn påstås ha gått med på att lämna Granöområdet för norskt vinterbete. Sammanträdet hölls av f. d. lappfogde Ritzén men uppgifterna om vad som förekommit vid detsamma skiftar avsevärt. Här kan erinras om att bristfälliga protokoll i upplåtelsefrågor av stor vikt är vanliga - tyvärr - i samesammanhang, sålunda saknas protokoll från mycket stora upplåtelser till Kiruna Jakt- och Fiskevårdsförening. Vidare kan som exempel nämnas grovt missvisande protokoll beträffande ifrågasatt militärt övningsområde i Arvidsjaur. Denna tradition att i mycket viktiga upplåtelsefrågor ej föra korrekta protokoll men däremot ägna bagatellärenden stor uppmärksamhet har bl. a. starkt kritiserats av Per Otnes i verket *Den samiske nasjon*.

Som slutomdöme kan sägas att Persson icke verkställt någon juridisk utredning av vad 1971 års rennäringslag ävensom renbeteslagarna stadgar och i belysning av förarbetena innebär beträffande svensk samebys civilrättsliga rätt till vinterbeten. Persson har ej kunnat leda i bevis eller på minsta sätt göra troligt att norska samer någonstades i Sverige har en civilrättslig rätt till vinterbete. Vid svenska domstolar har någon sådan vinterbetesrätt för norska samer ej någonsin erkänts, under det att de svenska samernas rätt ofta rönt sådant erkännande. Perssons utredning har vid juridisk granskning, där lagar och lagförarbeten framdragits och analyserats, visats vara ett verk utan djupare inträngande i de bakomliggande förhållandena. Persson synes ha gjort sig skyldig till elementära sammanblandningar av folkrättsliga respektive civilrättsliga-privaträttsliga regler. Persson har därför kommit till resultat som ej kan stå sig vid en mera omsorgsfull juridisk prövning i riksdagen eller vid domstol.

Perssons utredning kan av de sakliga skäl som här anförts ej läggas till grund för någon bedömning när det gäller de svenska samebyarnas rätt till ersättning för land och vatten, enkannerligen renbetesrätt och samiska birättigheter. Dylik ersättning måste utgå och förhandlingar därom bör omedelbart upptagas av staten med samebyarna. Ersättningen bör utgå efter samma principer som om fråga vore om förluster gjorda genom överdämning i ett kraftverksmål, dock att all ersättning bör gå till samebyarna.

De stängselbyggen och övriga åtgärder som utförligt diskuterats vid renbetesförhandlingarna etc. måste ofördröjligen komma till stånd, därest en ny konventionsordning genomföres. De svenska samerna har behov av en renbeteskonvention främst av det skälet att de hyser rädsla för trakasseringsåtgärder från norsk sida, därest konventionslöst tillstånd skulle uppkomma. En sådan bevekelsegrund borde rätteligen ej behöva bli aktuell för en folkminoritet inom nordiska rättssamhällen, men den var enligt klara förarbeten det bärande motivet för kodificeringen 1751. Utvecklingen beträffande samernas rättssäkerhet har dock gatt framåt, som Altevattndomen 1968 visar.

Skulle ersättningen för land och vatten ej medhinnas i samband med riksdagsbehandlingen våren 1972, kan den utvägen tänkas att ersätt-

ningen utdömes av skiljedomstol enligt gällande lag, varvid ersättningen skall fördelas byavis och Svenska Samernas Riksförbund få full kostnadstäckning för alla kostnader i saken, även sådana som redan nu uppkommit och även i fall att skiljedomsålet skulle förloras. Däremot kan det icke komma i fråga att saken skall behandlas som en vanlig domstolsfråga, då slutlig dom på grund av de komplicerade juridiska frågor som då uppkommer kommer att dröja minst 20 år och det är orimligt att uppskjuta skaderegleringen så länge.

Bilagda utredningar den 9 december 1971 och den 28 december 1971 av civilingenjören Rune Hedén, Orrjes ingenjörshyrå, inges.

Granskning angående de av Lennart Persson gjorda skattningarna m. m., i och för sig, av Ulla Endre den 13 januari 1972 biläggs och åberopas.

Då samerna anser detta ärende synnerligen viktigt för dem, hemställer samerna att detta yttrande återgives oavkortat i blivande proposition. I åtskilliga tidigare fall har samernas åsikter i samefrågor vanställts genom olämpliga förkortningsmetoder.

Stockholm den 15 januari 1972

Svenska Samernas Riksförbund
ANDERS ÅHRÉN